

Balassa Péter

JERUZSÁLEM KAPUJÁBAN

Mottó: Nem én. Nem én. Nem én. Nem én.
NEM GOMBROWICZ

S

oha nem jártam Jeruzsálemben. De azt nem mondhatom ugyanilyen bizonyosan, hogy soha nem láttam.

*

„Gyere! Ne nézz! Süllyedj velem” – mondja nagypapa Simon Péternek az *Egy családregény végében* (Nádas Péter), amikor a Simonok, Simeonok több ezer éves történetét mondja el, ahogy az ő nagyapja, meg amazé stb. mesélte. Magam is süllyedek egy ideje, egy ismeretlen, rokoni templomváros mélyére, ahol minden világít a homályban. Egy ideje nyilvánvalóan történik valami magával ragadóan lényeges, anélkül, hogy kívül megesse. Ülök a mélyén valaminek, benne vagyok, pontosabban a kapujában. A

A SZENT SIR KAPUJÁBAN FOTO KOBANYAI JÁNOS

világosság a mélyben világol, amit még vagy már nem fogadok be (hiszen úton vagyok), de látom – vakítja a szememet, holott soha nem jártam ott. Ahogyan *A varázsfuvola* lényege: jó és rossz titkai kivétel nélkül a templom mélyén, talpzatán történnek – a fény a sötétbe vetve vagy fordítva, a kitörni kész sötét, melyre hirtelen fény derül. „Kóré másnap megint kijavít, hogy ez már a hetedik nap. – Hogyan? Közben éjszaka is volt? – kérdezem. Nem vettem észre. S hallom, ahogy a hátam mögött suttognak: – Vigyázz! – Vezessétek a számarát... – Disán, menj a jobb oldalán... – Te, hebroni ég! Ez tényleg megvakult... – Csak nem meri mutatni?” (Mészöly Miklós: *Saulus*) Megfogadom hát a nagypapa felszólítását, elfogadom hívását: nem nézek semerre, csak hunyorogva figyelek, vakon nézek, és süllyedek. „Akkor a nagy sötétségben, amiben fuldokol, néha felseljlik ennek a pillantásnak a fénye, de nem érti a fényt; Simon nem érti, sötétsége a fényt nem tudja befogadni, pedig a fény a sötétségben világít... világosságért imádkozik az Úrhoz, de közben nem veszi észre a fényt.” (Nádas, ugyanott) Süllyedésem, látnivaló, eleinte csak mondatok látásában, újra-találkozásokban történik – szövegek látványa, nem helyeké, nem alakoké. „Az út a személytelenbe egyedül a kivételes figyelem útja lehet...” (Simone Weil: *Ami személyes, és ami szent*) „Figyelmeztetés. Minden figyelmeztetés valamire.” (Nádas, ugyanott) Türelem!, pontosabban türelem, várj még, mondja Pilinszky, mondja Simone, s mondja Kafka Gustav Janouchnak a prágai utcaköveken sétálgatva.

Süllyedésem, nem kétséges, a városon belül vezet. Mert a vándorlás, a menekülés, a kiűzetés meg a vissza nem Jeruzsálemtől vagy Jeruzsálembé, hanem *benne* zajlik. Az áttekinthetetlen, kiismerhetetlen városban, amit nem építettek és nem romboltak, hanem ami van és történik. Hiszem és remélem: *gálút nincsen*, merő káprázat és félreértés (amibe persze, Kafkával szólva, még belepusztulhatunk). *Csak Jeruzsálem van*: itt, mindenütt, mindenkor. Az út süllyedésében, melyről még nem biztos, hogy az enyém vagy nem, éppen azt sejttem (sejteni: látni, de nem tudni, nem mondani), hogy nem térít el s vissza valahonnan/ valahová, hiszen nem is jöttem el sehonnan – onnan. Látom, amint ott vagyok, ahol sohasem jártam. Látom: *zavaros* város ez. A keresztnévem a Simonoktól származó halászé – zavaros, nyomorult kis alak *lehetett*; róla éneklí egy altária, amolyan „ewig Weibliche” tónusban: „Erbarme dich, mein Gott...” (a 47-es számú ez Bach Máté-passiójáj-

ban, közvetlenül Péter árulása után, amikor szól a kaskas; '47-ben születtem, Bach '47-ben: 1747-ben komponálja a „Zenei áldozatot”; körülbelül abban az évtizedben vándorolnak be?, ki? apai őseim Németországból a Felvidékre meg Szegedre.)

Látom: Jeruzsálem – zajok, tumultus, közelség, zsúfoltság, rossz szagok – főként a másiké, a másoké! –, kiáltozás mindenféle nyelven, szakrális egzotikum, üdv-történeti izgágaság, az a bizonyos, végidő előtti, ideges szerepjáték és -tévesztés, bűn és gyötrelem, rohanás, lihegés: szájból szájba. Zúrzavaros, terv nélküli, áttekinthetetlen város ez, „urbanisztikai szempontból értelmezhetetlen”. Nincs leírása, csak története, ami oda-cövekel a kapujához, a küszöbére. Benne csak eltévedni lehet. Benne, ez azt jelenti: ki nem jutok onnan többé, még ha akarnék se (nem akarok). Valójában Jeruzsálem az, ami, aki örökké a Törvény kapujában várakozik, maga Jeruzsálem az áttekinthetetlen kapubejárat.

– Nos – kérdezi a diák egy órán –, mindenki számára érvényes-e hát a Törvény, vagy csak egyeseknek? – Közös-e – kérdi a másik –, amelyhez sok egyéni út vezet, vagy még csak nem is közös? – Mit mond hát Kafka? Hogy a Törvény, holott törvény, gonosz, mert megismerhetetlen, és az ember dolga mindössze, hogy elismerje, elfogadja? Nem a legrohadtabb hatalom: az apa-uralom fedőneve csupán az egész? – Mi dolog az, hogy nem mondják meg annak az embernek „vom Land”, hogy ez a kapu csak az övé, csak az általánost mondják, az egyszemélyes feltételt nem? – Miért nem lép be, miért várakozik csupán? Ez volna maga az út, amellyel teljesítette élete parancsát? Ez esetben a Törvény kapujában lenni: a türelem törvénye? Hiszen úgy tűnik, ez az ember mindent megtett, amit megtehetett egyáltalán! – Ha a tudás a Törvénynél van, akkor az időtlen, életre szóló várakozás törvényen kívüli? Vagy épp ez volna a kimondhatatlan tudás? Akkor viszont nem biztos, hogy a tudás a Törvénynél van! – Nem arról van-e szó, hogy ha a titok kimondható lesz, értelmét veszti? Nem az-e a mű maga, hogy *ezt* tudjuk, de nem mondhatjuk ki, ahogyan „mondjuk, a Törvény valamely parancsolatát, mondatát idéznénk? Kafka vagy a művészet tudása nem mondatok összességével azonos. Nem úgy van-e, hogy nincs betűhív szövegmagyarázat, nincs teljes megfelelés valami azonos nyelvi értelemnek, hanem kimondhatatlan egyértelműség ez, mint csak a misztikában és a szerelemben: „észrevesz a sötétségben valami fényt, mely kiolthatatlanul árad a törvény kapujából”? Nem ennyi ez, s ez az, ami nem megnevezhető? – Kérdezem vissza végül, nyitva hagyva az órát, a válaszkérdésnek izzó reményében.

Mert benn, odabent, legbelül lehet, hogy igaz, amit a nagypapa bizonygat Nádasnál: „Az arányok! Jeruzsálemben mindent törvény igazgat... s minden, ami a törvény logikájából kihull, pizok és hulladék!”, de én nem ezt a Jeruzsálemet látom, nem a végső rendet, hanem a mérhetetlen káoszban, a megmérhetetlen mélyén a rend váratlan, pillanatnyi, természetellenes, logikátlan, villanásnyi, libbenésnyi kegyelmét. A tóhu-

A SIRATÓFALNÁL. FOTÓ: KÖBANYAI JÁNOS

vabóhu mélyén a törekeny Templomot. Ahol minden megtörténik, de még az is, amire nem számítottunk; ott vagyunk. „Az »ormótlan vadállat«, vagyis a társadalom állata egészen megegyezik az Apokalipszis fenevadjával... A társadalom mint az ember és az Isten között levő akadály... melyet egyedül Isten léphet át.” (Simone Weil: *Töredékek a Görög kútforrásból*) – nos, ez engem Janouch egyik, jellegzetesen „jeruzsálemi” följegyzéséhez vezet: „– Aki hisz, nem tudja meghatározni, mi az; aki nem hisz, meghatározásán mindig ott lesz a kegyelem hiányának árnya. A hívő nem tud róla beszélni, a hitetlen jobb is, ha nem beszél. A próféták tulajdonképpen mindig csak a hit álláspontjáról szólnak, sosem kizárólag magáról a hitről. – Az önmagáról hallgató hit szól hát belőlük? – Igen, így van. – És Krisztus? – Kafka lehajtotta fejét. – Fényteli szakadék. Le kell hunyni a szemünket, nehogy belezuhanjunk.” Csak abban nem vagyok egészen biztos, hogy akkor, ott, Kafka Jézusról, a Krisztusról mondta ezt, vagy „csupán” Jézusról, a zsidóról, aki sokaknak az, másoknak nem – és ez ennyi volna s lehetne.

Jeruzsálem így, ahogy itt gondolom, mindenütt van,

és mindenkor. Az irodalmi szövegek kevésbé tévednek, mint bármi más, hiszen nem *tudni* akarnak. Jeruzsálem például *itt* van: „Elindultunk hát, ki-ki a maga könyvcsomagjával a hóna alatt, keresztül a Prikopýn, föl a Vencel téren, bal kéz felől elhagytuk Szent Vencel emlékművét, jobb kéz felől az Új Német Színházat, így jutottunk el a Városi Parkba, ott a Bredaui utca sarkán megittunk egy pohár tejet a kis árudában, elálldogáltunk egy darabig a kis kacsás tónál, a csobogó mesterseges vízesésnél, majd a mögötte kanyarodó út enyhe kaptatóján kimentünk a villamoshoz, s azzal fel a Várba... A Hradzsín északi részén nem szálltunk ki a villamosból, mentünk egy darabig a Mariánské hradbyn, majd az U prasněhu martun át, keresztülvágtunk két várudvaron...” (Janouch) Vagy nézd csak, most meg *itt* van: „Ha valaki befordul egy téli éjjel a Rákóczi útról a Klauzál utcába, és nem találkozik senkivel, megáll és megy, és mindenütt sötétek az ablakok, és kiér a Klauzál téri piacra, ahol fél kettő és kettő között most olyan kihaltak a standok, és bizonyos érzelmeit elfeledve, más érzelmeit a nyelve hegyén egyensúlyozva vagy a torkán ízlelgetve átvág a Dob utcának azon a...” (Nádas Péter: *Út*, melynek teljes szövege idézetként Esterházy Péter: *Bevezetés a szépirodalomba* című könyvében található.) Vagy például *itt*: „A Földközi-tenger felől érkező sötétség eltakarta a helytartó szeme előtt a gyűlölt várost. Eltűntek a templomot a félelmetes Antonius-erőddel összekötő függőhidak, s az égből leereszkedő feketeség előntötte a hippodrom szárnyas isteneit, a lőrés falú palotát, a piacot, a karavánszerájt, az utcákat, a tavakat... Elveszett Jerúsálajim, a hatalmas város, mintha sosem létezett volna. Mindent felfalt a sötétség, amely...” (A *Mester és Margarita*), vagy ugyanott, egy „másik” városban: „Egy meleg tavaszi estén, az alkonyat órájában, a Patriarsije Prudin...” Jeruzsálem *várhatóan* legközelebb: nyelvi megközelítése azonban mégis talán ez: „Nyelvünket úgy tekinthetjük, mint egy régi várost: mint egy zezugos térséget utcácskákból és terecskékből, régi és új házakból, különböző időkbeli származó toldásokkal; és ezt egy csomó új előváros veszi körül egyenes és szabályos utcákkal és egyöntetű házakkal.” (Wittgenstein: *Filozófiai vizsgálódások*, 18. §. Neumer Katalin ford.), hogy végül Kertész Imre angol lobogós, 1956-os Múzeum körútról ne is beszéljünk...

Jeruzsálemben mindenesetre vannak mindenféle nyelvek (szövegek?), „melyeken beszélni fogtok”, de én inkább csak hallgatom őket, legföljebb zsúfoltan dadogok, mint egy bennszülött idegen. Hallgatásom: *zavaros* elnémulás. Süllyedek hát, és ez jó. *Minden jól van*, ezt mintha egyenesen Jóbnak *kellene* ismételtetnem. Mert a lassú, már-már epikus süllyedés csak ugyan Junggal kezdődött, amikor elolvastam választát Jób könyvére (mennyire nem szeretem ezt: válasz!), és egyben az is kivilágosodott, hogy nem félnem kell – süllyedésem nem hanyatlás –, hanem figyelmem. Feltámadtak az élő szellemek, és ez rendjén való. A Jung-könyv rögtön *nevem* terhére terelte lefelé hajózó figyelmemet; teher ez, mivel elképesztő kapukat tár fel előtt-

tem fáradhatatlanul, kifogyhatatlanul (*nem én, hanem a nevem*). Ez a név vitt magával a mélybe, újra a város kapujához, arra az útra, amelyen szövevényes, néma összefüggések, úgynevezett véletlenek, rímek és keveredések, csengő-bongó együttállások: csodálatos és ijesztő találkozások várnak mindazzal, ami – ismétlem – nem én, hanem amikben benne ül valaki vagy valami. „Az emberi lét nem térhet ki a kollektív vonzása elől, csak ha a személyes fölébe emelkedik, hogy a személytelenbe hatoljon. Ekkor föltűnik *valami* benne..., ami fölött a kollektívnek már nincs többé hatalma” (Simone Weil). Amikor ez a *valami* szelíden húzni-vonni kezdett, éppen fordítva: a kollektív, forró, testszagú tumultusba hatolt velem, hallomások, álmok, fosztások és ráfogások, ragadványok és maradványok rohanó, lihegő lejtőire, nos, mondjuk: akkor, aznap egy *drága* barát, közel a hetvenhez Izraelbe indult éppen, miután életajándékul egy utazás esett az ölébe, pészah és húsvét idejére ama városba. Mondta is búcsúzóul, rekedten a telefonba: „Minden együtt lesz ott, Péter!” Amit úgy hallottam, távolról: „minden egy”, vagy „mind egyik”, nem tudom, de világos. *Neki is* írom hát ezt, előttem az időközben megérkezett képeslapjával az asztalon: nézegetem a Jeruzsálem-anzix négy „részletét”. Meg írom – mindhiába – annak a csaknem vele egyidős, pár napja halott férfinak is, akinek a sorsa: hosszú, szörnyű betegsége évek óta *izgat*, mintha *valami* csak nekem *vagy* egyáltalán nem nekem szóló közöm lenne hozzá (de mi?, de mi?); a lassú leépülés volt ez a betegség, valóságos és teljes, végleges süllyedés, amelyben a szelleme, a szellemek, már csak egy-egy ritka, fantasztikusan éles, tiszta mondatban, felkiáltásban kísérték volna el hajóútján. E szellem-szavak bűnről és árlásról, földrajzról és szerelemről, magyar történelemről és politikáról, zsidóságról, árvaságról és Mozarról szóltak. Az agyhalál kapujában – mondják – még mindig szólt mellette egy kazettáról *A varázsfuvola* próba-jelenete, sötétben, a két vértés félelmesen archaikus, poli-fón énekével. Ez az egész titok: *a felejtés*, ami ebben az öregemberben káprázatos győzelmeket aratott, s ami *az ellenkező út* volt ezekben az időkben, mint amelyiken most több-kevesebb türelemmel lefelé hajózom, annál is rejtélyesebb, mivel a halála után tudom meg, hogy ötven-ötvenöt éve ez a férfi Junggal készült találkozni, elmenni vele – *a közös emlékezésbe*, mélyútra a személyesen túl, vissza a Valamibe, az archaikus városba, mely túl az énen és túl a kollektív területen, *ott valahol*. Kitalálható – nem jutott el hozzá. Halálhírére eszembe jut: ami nem jött létre, az az egy vagy sok találkozás, a felejtésben róttá rá aránytalan és enigmatikus büntetését. Hiszen a Törvény nagypapa emlegette arányairól, igazságáról, értelmességéről csak hallomások, mende-mondák járnak a halandók, vagyis hát azok között, akik a Törvény kapujáig jutnak. De ki tovább? A „fényteli szakadék”? Vajon nem Ó vár-e a megszámálhatatlan kapun és az egyre hatalmasabb örökön túl? A Törvényen kívül tehát, vagy a Törvényben?

Lassú lefelé hajózásom, Jeruzsálem körbehajózása

ZARÁNDOKOK. FOTÓ: KÖBÁNYAI JÁNOS

közben így jutok el a város egyik útjához, utcájához, a neveméhez, ami eredetileg már régóta viszem. A Péter-úton apám réges-régi *felejtése* világosodik ki, hogy elfeledte *idejében* közölni velem: nevem később jelenti majd a sziklát, előbb, kezdetben egyszerűen kavics, kövecske. Amikor évekkel ezelőtt rálépek a római (jeruzsálemi, konstantinápolyi, moszkvai stb.) Péter-templom körívén Michelangelo írta szavakra, a betűk fölé: „Et super hanc *petram* aedificabo...”, hirtelen tériszony, szédülés, émelygés fog el, hátrálnom kell. *Lemenekülök* a Kő magasából az utcakövecskékre; a rosszullét elmúlik. Talán azért is hallgatott az öregúr, feledvén az alapjelentést, mert éppen *ezt* tartotta tudata alján, hátsó szegletében igazán *petra scandalinak* (botránkozás kövének), és nem azt, amiről a Biblia mondja? Vagy talán azért, mert meg kellett tagadnia – noha ő *nem* Péter volt – a kicsiség esélyét attól, aki öbelöle, őáltala az övé? Hiszen őt, Apámat eredetileg, a kezdetben, tizenkilenc évig *Salamonnak* hívták? És az ő nevének terhe egészen más, mint a fiáé: neve a Szentély építőjéé, a nagy királyé, aki a Szövetség ládáját a Kerubok szárnyai alá rejtve beállította azt Jeruzsálem szívébe (Királyok 1. könyve, 8,23–25). Így „kerek” a homály, amikor már, Pilinszky vakító szavával, senki „semmit se lát”? *Ez* ama örökös, néma, „levél apámhoz”? – Nem tudom. Csak erre a mostani, süllyedő félálomra összpontosítok, az utak, ösvények, útvesztők, zsákutcák, tévutak, keresztutak, keresztutak, kanyarok és sikátorok, átjárók és hirtelen benyíló találkozásaira, kusza,

girbe-gurba, „urbanisztikailag értelmezhetetlen” értelmükre, melyeket nem lehet összeolvasni egyetlen jelentéssé. – Apám roppant, ormótlan és festői felejtése engem, jóval később, az ellenkezőjére: emlékezésre kötelezett, elsősorban keresztnevem terhére és kétféle olvasatára, amihez körömszakadtig, *zavaros halászattal* ragaszkodom: „a két Simon összeér bennem”, ahogy a Nadas-nagypapa mondaná. A „harmadik kakasszó” jelenetét, ami *visszaértelmezi* a sziklaormot, a kősziklát

ZARÁNDOKOK. FOTÓ: KÖBÁNYAI JÁNOS